

Pedagogia divină în opera *Hexaemeron* a Sfântului Vasile cel Mare

Lect. Dr. Carmen-Maria BOLOCAN

Lumea – operă a lui Dumnezeu. Perspective și adevăr

Misterul creației, precum și sensul ei nu vor putea fi niciodată deslușite în întregime. Lumea, taină a iubirii și a pedagogiei lui Dumnezeu, este cunoscută și va putea fi înțeleasă atât cât va voi Înțelepciunea lui Dumnezeu să descopere, întrucât „ființei constituite prin actul Creației, Dumnezeu se revelează ca Tu al său, o așază ca vizavi-ul său și o situează în lumina comuniune”¹. Sfântul Ioan Damaschin, încercând să explice motivul pentru care Dumnezeu a creat lumea, privește pe Acesta ca fiind un „nemulțumit” de contemplarea atotputerniciei Sale. Și atunci, dintr-o bunătate și o iubire infinite, „a binevoit să facă ceva care să primească binefacerea Sale și să se împărtășească din bunătatea lui”², chemând, prin Cuvântul Său, pe cele nevăzute și pe cele văzute. Înțelepciunea dumnezeiască – necreată, veșnică și infinită, cum o caracterizează Pr. Prof. Ioan G. Coman – „lucrează imanent în cosmos pentru desăvârșire și transfigurare”³, lucrare care, o dată săvârșită, nu a fost lăsată să evolueze de la sine, cum susțin deiștii, ci trebuie să fie redefinită într-o permanentă comuniune cu Dumnezeu.

Întreaga lucrare este opera lui Dumnezeu – Treime, deci Cel Ce a creat este independent în Sine „căci tu ai zidit toate lucrurile și prin voința Ta ele erau și s-au făcut” (Apoc. 14, 11), împărtășindu-Se pe Sine „dăruind bucuria de a ființa la o nenumărată mulțime de făpturi care nu sunt Dumnezeu”⁴. Astfel, Dumnezeu dăruiește creației darul de a se bucura în comuniune de armonia și unitatea Ziditorului.

¹ Paul Evdokimov, *Rugul aprins*, traducere de diacon prof. Teodor V. Damsa, Editura Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1994, p. 36 (se va folosi sigla: Paul Evdokimov, *Rugul aprins*).

² Sfântul Ioan Damaschin, *Dogmatica*, Ediția a treia, traducere de Pr. D. Fecioru, Editura Scripta, București, 1993, p. 46.

³ Pr. Prof. I.G. Coman, *Originea și sensul înțelepciunii*, în „Biserica Ortodoxă Română”, an LIII/1945, nr. 11-12, p. 653.

⁴ Arhim. Benedict Ghiuș, *Despre creația lumii*, în „Mitropolia Olteniei”, an IX/1957, nr. 1-2, p. 59.

Doctrina biblică afirmă crearea lumii din „nimic” pentru că, dacă Dumnezeu n-ar fi putut să-și facă singur materia, cum afirma Lactanțiu, n-ar fi fost Atotputernic. „Ex nihilo” este expresia unui program divin etern „actualizat în timp”⁵, program ce a concretizat voința lui Dumnezeu de a Se descoperi.

Pedagogia lui Dumnezeu în creație se descoperă treptat începând cu ordinea ce se regăsește în zidire (chiar și atunci când pare tulburată de dezordine) și sfârșind cu ultima lucrare a lui Dumnezeu – zidirea omului după chipul Său, pe care l-a pus stăpân peste toate: „Omul însă se descoperă pe sine într-o lume care îi este dată, pe care nu el a creat-o, nu el o susține întru existență, ci, mai curând, aceasta îi oferă toate mijloacele, condiția însăși de a fi”⁶. Însă, deși omul a fost creat ultimul, ca și cunună a creației, Dumnezeu a lucrat și va lucra veșnic în lume, deoarece a zidit-o pentru a o iubi, iubire manifestată într-un dialog veșnic cu creația – răspuns.

Creția, manifestare a iubirii lui Dumnezeu cel întreit în Persoane

Creția, chemată la existență să dea mărturie veșnic despre bunătatea și înțelepciunea lui Dumnezeu, este o revărsare a iubirii Lui, al cărui plan are ca finalitate „îndumnezeirea lumii create, care, în urma păcatului, implică și mântuirea”⁷. Această mântuire este destinată umanității, însă după cum afirmă Pr. Stăniloae, umanitatea este unită ființial cu natura pentru că omul, reprezentant al umanității, are zidită în sine sinteza elementelor cosmice, motiv pentru care a fost numit deseori „micro-cosmos”.

Părintele Galeriu, vorbind despre actul creator, îl concepe ca pe o „auto-dăruire” încadrată de iubire, pe de o parte, și de libertate, pe de altă parte. Însă iubirea și libertatea nu se pot manifesta în afara unei „alterități” care să le împărtășească, pentru că „cine iubește cu adevărat voiește pe altul ca existență, ca ființă de sine stătătoare, liberă, ca pe un altul cu care să comunice”⁸. Această iubire liberă, dar responsabilă, devine prin ea însăși creatoare, context în care se explică noțiunea dialogului dintre Cel care cheamă și creația care răspunde. Făpturile se schimbă „din slavă în slavă” pentru că Dumnezeu iubește veșnic cu o iubire ce îmbogățește: „Începutul se înnoiește mereu, se înnoiește ca aspirație, ca suieș fără sfârșit către perfecțiunea niciodată definitivă, niciodată epuizată”⁹. Pe acest fundament al iubirii se explică posibilitatea îndumnezeirii spre care tinde creația.

Teologia rusă (ex. S. Bulgakov) definea creația printr-o manifestare a kenozei Sfintei Treimi. Deși relația de iubire prin care subzistă și se afirmă Persoanele Sfintei Treimi „nu are nevoie să aspire la un plus de existență, la o

⁵ Pr. Gheorghe Petraru, *Lumea, creația lui Dumnezeu. Perspective biblice, teologico-patristice și științifice*, Editura Trinitas, Iași, 2002, p. 35.

⁶ *Ibidem*, p. 25.

⁷ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia dogmatică ortodoxă*, volumul I, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1996, p. 223.

⁸ Pr. C. Galeriu, *Jertfă și răscumpărare*, Editura Harisma, București, 1991, p. 56.

⁹ *Ibidem*, p. 59.

altă perfecțiune”¹⁰, conform principiului treimic, iubirea devine *dar* prin împărțirea ei: „Pogorârea Celui de sus e un *dar*. El pogoară pentru *a se dăru*. Orice pogorământ e un *dar*, iar lumea creată de El e întruparea acestui *dar*”¹¹.

Această pogorâre a Dumnezeului Treime se însoțește nu doar cu iubirea ființială a tuturor făpturilor, ci și cu *ordinea* din creație caracteristică, la afirmarea căreia au ajuns științele pozitive în urma acceptării unui „spațiu al indeterminării, care există la toate nivelurile de existență și, în mod deosebit, la om”¹².

Ordinea din creație este mărturisită și de echilibrul elementelor, unite fiind și subzistând sub conducerea puterii divine: „Căci cum ar fi putut ca naturile contrare, adică focul și apa, cerul și pământul să se unească unele cu altele pentru formarea unei singure lumi, și cum ar putea să rămână nedescompuse, dacă nu le-ar uni o forță atotputernică și nu le-ar păstra totdeauna nedescompuse”¹³. Astfel, Dumnezeu este o prezență activă, mereu dinamică și creatoare. El poartă de grijă făpturilor și universului: „dar și coeziunea însăși și conservarea și guvernarea creației ne învață că există Dumnezeu, Care a urzit acest univers, îl ține, îl păstrează și are totdeauna grijă de el”¹⁴. Grijă față de creație este vădită și în ordinea naturală. Dumnezeu este Stăpân peste forțele naturii: „Cel care dă zăpada ca lâna, Cel ce are grijă de mâncarea corbului, când puii lui croncănesc la Dumnezeu de foame, și zboară înapoi și încolo după hrană?” (Iov 38, 41), peste urgiile: „Și vă voi da ani de belșug în locul anilor în care au mâncat lăcustele mici, cele mari, cele zburătoare și stolurile de lăcuste, marea Mea oștire pe care am trimis-o împotriva voastră” (Ioil 2, 25). Acestea sunt însă doar câteva exemple prin care se arată purtarea de grijă a lui Dumnezeu față de lume. El lucrează în multe feluri, cum ar spune Sfântul Ioan Damaschin (numind pronia „incognoscibilă” și „incomprehensibilă”), dând fiecărei făpturi cele de folos pentru că nimeni nu cunoaște mai bine creația decât Cel care a zidit-o.

Sfinții Părinți, vorbind despre frumusețea lumii zidită din „nimic”, nu au făcut simple speculații, ci afirmațiile lor, expuse în omilii la Cartea Facerii „și nu numai, susțin și întăresc ipoteza iubirii lui Dumnezeu față de creație, ce este dominată de ordine și unicitate întrucât „toate” erau bune foarte” (Facere 1, 31). Acest „toate”, sumă a tuturor celor create, este un amestec omogen pentru că una este zidirea, după cum Unul este ziditorul, însă fiecare făptură, fiecare element, prin specificul cu care este înzestrat, se distinge de toate cele din jur. Tot așa, Sfinții Părinți, vorbind despre lucrarea lui Dumnezeu, care este Una, se exprimă diferit și insistă pe anumite aspecte, în funcție de talentul oratoric, de auditoriu, de scopul pe care și-l propune cuvântarea.

Fiecare are un rol anume, conform unui plan al lui Dumnezeu, a Cărui Înțelepciune este cauză a oricărui tip de gândire: „Înțelepciunea divină însă se

¹⁰ *Ibidem*, p. 50.

¹¹ *Ibidem*, p. 51.

¹² Pr. Gheorghe Popa, *Lege și iubire. Coordonate biblice și hermeneutice pentru Teologia morală*, Editura Trinitas, Iași, 2002, p. 13.

¹³ Sf. Ioan Damaschin, *op. cit.*, p. 18.

¹⁴ *Ibidem*.

numește și începutul, și cauza, și ipostaza, și perfectiunea, și pauza, și capătul înțelepciunii celei adevărate și a toată înțelepciunea cea creată, a minții, a toată rațiunea și a toată senzația”¹⁵.

După cum *Sfânta Scriptură* nu este nici un tratat de astronomie, nici de biologie, cum spunea Pr. Iova Firica, nici omiliile Sfinților Părinți nu sunt demonstrații teoretice, speculații ci, plecând de la Revelația divină expusă în *Sfânta Scriptură*, încearcă să surprindă și să redea modul pedagogic în care Dumnezeu a dialogat cu creația.

Omiliile Sfântului Ioan Gură de Aur, „afirmații clare – rod al unei cugetări adânci – bine formulate și redate într-un limbaj accesibil posibilităților de înțelegere ale ascultătorilor prin formarea lor religios-morală”¹⁶, sunt în aspect pedagogic, o încercare de a sintetiza intenția lui Dumnezeu de a-Și arăta Atotputernicia făcând „lumea într-un chip cu totul contrar de cum obișnuiește să lucreze omul”¹⁷, adică a făcut mai întâi cerul, tronul lui Dumnezeu și apoi pământul – „așternutul picioarelor lui”. Cuvântul lui Dumnezeu, care, semn și manifestare a voinței, se face faptă, nu a avut nevoie de vreo materie din care să creeze și pe care să o modeleze: „Este, oare, om, Creatorul, ca să aibă nevoie de o materie preexistentă pentru a-Și arăta arta Sa? Este Dumnezeu! Lui i se pleacă toate, creează cu cuvântul și cu porunca”¹⁸. Pentru că, dacă Dumnezeu nu ar fi fost El Însuși Cauza materiei, făptura ar fi cinstit materia pe care a transformat-o Creatorul și i-a dat un sens.

Ordinea gândirii lui Dumnezeu se reflectă în ordinea din lume. Astfel, lumina o dată separată de întuneric, își păstrează „până acum”, cum spune Sfântul Ioan, locul rânduit, nefăcând tulburare. În ce privește durata actului creației, Dumnezeu n-avea nevoie de șase zile, ci de o *clipă* ca să facă toate, însă, analizate rând pe rând, treptele creației dau mărturie despre un anumit scop al ei. El n-a creat nimic pentru Sine Însuși, ci a făcut totul din iubire pentru om și le-a făcut treptat ca să se recunoască în fiecare pas al creației pedagogia lui Dumnezeu.

Creația este dependentă de voința și puterea lui Dumnezeu. Sfântul Ioan, vorbind despre frumusețea și rodul pământului, implică în mod voit necesitatea prezenței lui Dumnezeu în creație: „Chiar dacă oamenii lucrează pământul, chiar dacă animalele le stau într-ajutor, chiar dacă pământul este cultivat [...] totuși, dacă n-ar fi voia lui Dumnezeu, toate ar fi în zadar și de pomană; oamenii n-ar avea nici un câștig de pe urma multei lor munci și osteneli, dacă n-ar fi mâna cea de sus care să le stea în ajutor și să ducă la desăvârșire semințele aruncate în

¹⁵ Dionisie Pseudo-Areopagitul, *Despre Numele Divine – Teologia mistică*, Editura Institutului European, Iași, 1993, p. 114.

¹⁶ Arhim. Veniamin Micle, *Citirea și interpretarea Sf. Scripturi după Omiliile Sf. Ioan Gură de Aur*, în „Ortodoxia”, an XXXII/1980, nr. 2, p. 277.

¹⁷ Sfântul Ioan Gură de Aur, *Scrieri*, partea I, *Omiliile la Facere* (I), traducere, introducere, indici și note de Pr. D. Fecioru, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1987, în „Părinți și Scriitori Bisericești”, volumul 21, p. 42.

¹⁸ *Ibidem*, p. 48.

pământ¹⁹. Aceasta, pentru ca făptura să nu considere pământul cauză a rodului, ci să urce cu mintea la Cel care a făcut pământul. Și pentru ca făptura să nu se închine soarelui care încălzește și face ca pământul să dea roade, Dumnezeu a poruncit apariția luminătorilor pe tărâta cerului, în ziua a patra, după ce făcuse pământul. Cum Filon, comentând alegoric zilele creației, afirma că Dumnezeu a creat plante folositoare, ba mai mult, chiar vătămătoare, Sfântul Ioan combate această remarcă, gândind că nimic din ce este de la Dumnezeu nu poate fi rău, întrucât „n-ar fi fost lăudate de Creator dacă n-ar fi fost create spre oarecare trebuință²⁰. Astfel, nimic nu este inutil, ci doar nu cunoaștem rostul fiecărui lucru, așa cum nimic nu este întâmplător, ci toate se mișcă prin puterea lui Dumnezeu.

Toate cele create n-au fost doar pentru trebuința omului ci, cum spune Sfântul Ioan, pentru ca Dumnezeu să Se manifeste în bunătatea și dărnicia Sa, „să putem ști că toate acestea au fost aduse la ființă cu o înțelepciune, bunătate nespūsă, spre cinstirea omului ce avea să fie făcut²¹. De ce însă nu făcuse pe om până atunci? Pentru că el va primi în mod conștient lumea ca dar și avea să fie stăpân peste ea. El va fi cel care va dispune în mod liber și responsabil de zidire pentru ca prin creație și pentru sine, să mulțumească neîncetat. Înțelepciunea Atotștiutoare, Dumnezeu, din iubire nesfârșită pentru om, i-a pregătit întâi o locuință frumoasă (creația) peste care va fi pus stăpân: „După cum atunci când are să vină un împărat într-un oraș este nevoie să meargă înainte însoțitorii și toți ceilalți ca să pregătească palatul împărațesc și așa intră împăratul în palat, în același chip și acum, vrând Dumnezeu să-l pună pe om peste tot cele de pe pământ ca împărat și stăpânitor, i-a zidit mai întâi aceasta locuință frumoasă, lumea²². De aici, se înțelege cum Dumnezeu a cinstit pe om cu o iubire nespūsă și cu o grijă susținută.

Cine este acest om pentru care Dumnezeu a făcut toate, este o întrebare la care s-a răspuns diferit, dar niciodată complet. Omul, chip al lui Dumnezeu, Care este Infinit și Indefinibil nu va putea fi rezumat niciodată ca sinteză a unor calități pentru că unește în sine contrarii, este stăpân și domn peste toate: „Cine ar putea să admire cum se cuvine noblețea acestei ființe care unește în ea pe cele muritoare cu cele nemuritoare, care împreună pe cele raționale cu cele iraționale, care poartă în propria ei fire chipul întregii creațiuni [...] ființa care a fost învrednicită de Dumnezeu cu atâtea atenții pentru care sunt toate cele prezente și cele viitoare, pentru care Dumnezeu Însuși S-a făcut om, care tinde spre nemurire și fuge de ce este nemuritor, care, alcătuită după chipul și asemănarea lui Dumnezeu, este regină în ceruri, care locuiește împreună cu Hristos, care este copilul lui Dumnezeu și care este așezată mai presus de orice stăpânire și autoritate²³.

¹⁹ *Ibidem*, p. 73.

²⁰ *Ibidem*, p. 94.

²¹ *Ibidem*, p. 93.

²² *Ibidem*, p. 100.

²³ Nemesiu de Emessa, *Despre natura omului*, I, Migne, PG XL, col. 532, C 533, AB apud Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Probleme de filozofie și literatură patristică*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1995, p. 12.

Am observat, deci, în linii mari, că Sfântul Ioan Gură de Aur, dincolo de claritatea expresiei, dar nu lipsită de profunzime, ci prin limbajul aparent simplu, dar convingător, nu face doar o analiză a zilelor creației pentru ca ascultătorii să înțeleagă cuvântul lui Dumnezeu, rostit prin gura profetului Moise, ci abordează și perspectiva pedagogică a planului lui Dumnezeu în creație și pentru creație.

Lucrarea *Cuvânt apologetic la Hexaemeron* a Sfântului Grigorie de Nyssa ocupă, prin specificul ei, un loc important în rândul lucrărilor despre creație.

Pentru Sfântul Grigorie, actul creării lumii coincide cu cugetarea lui Dumnezeu: „toate câte sunt în Dumnezeu sunt cugetate în același timp ca stând la temelia creării tuturor făpturilor, atât Voința, cât și Înțelepciunea și Puterea Domnului”²⁴.

În firea dumnezeiască, puterea „conlucrează” deplin cu voința care concretizează și afirmă puterea, iar voința este înțelepciune. Puterea a apărut deodată cu cunoașterea, dar în același timp puterea a ajutat ca cele cunoscute să se realizeze „transformându-le în lucrare”. Faptul că Dumnezeu este puternic, cum spune Sfântul Grigorie, justifică cum la zidirea lumii „a pus în ea toate însușirile de ușor și de greu, de dens, rar, moale, aspru, sec, rece, cald, dându-i culoare, formă, limită, distantă”²⁵.

Astfel, Dumnezeu nu folosește nici Voința, nici Înțelepciunea, nici Puterea pentru Sine Însuși, pentru că nu are nevoie, ci pentru creatură ca să devină asemenea Creatorului. Puterea și Înțelepciunea cu care S-a dăruit, s-au făcut după o anumită rânduială logică, pentru ca lumea să aibă ca temelie ordinea și logica. Însă actul creării se înțelege doar printr-o unire tainică a minții și a inimii omului cu Dumnezeu „spre Duhul descoperirii dobândite prin rugăciune, singurul care îți va lămurii adâncimile temelor celor dumnezeiești”²⁶.

Sfântul Grigorie privește lumea ca fiind armonie, „imn al slavei neajunse și nespuse a lui Dumnezeu”²⁷. Cum Dumnezeu este armonie în Sine Însuși, „părțile lumii dau armonia întregului” și „de aici rezultă melodia prea armonioasă a lumii al cărei auditor se face rațiunea (mintea), care nu se asociază în nici un fel cu simțul fiziologic al auzului. Ci, imitând numai simțurile trupului, înălțându-se mai presus de ele, ascultă (mintea) cântarea cântărilor”²⁸.

Cum iubirea este întreținută prin armonie, și cum lumea este revărsarea iubirii, armonia și ordinea sunt principii constitutive. Fiecare element creat, deși are o structură proprie și o identitate specifică, este în comuniune cu celelalte într-o stare de echilibru cu Cel care le-a creat.

Creația este impulsul divin caracterizat în gândire: „în primul avânt creator al lui Dumnezeu toate se aflau în mâna Lui, parcă ar fi fost o sămânță pusă anume

²⁴ Sfântul Grigorie de Nyssa, *Scrieri*, partea a II-a, *Cuvânt apologetic la Hexaemeron*, traducere și note de Pr. Prof. Dr. Teodor Bodogae, în „Părinți și Scriitori Bisericești”, volumul 30, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1998, p. 6.

²⁵ *Ibidem*, p. 97.

²⁶ *Ibidem*, p. 95.

²⁷ *Ibidem*, p. 140.

²⁸ *Ibidem*.

să încolțească pentru Viață²⁹. Astfel, expresia „la început” arată că toate au fost create îndată, „fără nici o amânare”, și „așa cum punctul formează începutul liniei, iar atomul particula dintr-un întreg, tot așa și *clipa* este începutul timpului³⁰. Această *clipă* a începerii timpului arată că lumea exista ca potență, dar cuvântul nu fusese rostit, iar apoi „elementele constitutive lumii s-au desfășurat într-o succesiune și ordine conform înțelepciunii lui Dumnezeu, Care își făcea simțită prezența în ele, caracterizându-se prin timp, atunci când li se cuvenea să apară³¹. Dumnezeu, înainte de a chema la existență, manifestă în planul Său putere și „voind modul după care vor fi create toate oferă și principiile după care creaturile se mențin în existență³²”.

Sfântul Grigorie vorbește despre un *progres* în creație de la simplu la complex, pentru menținerea ordinii și a echilibrului. Astfel, Dumnezeu a făcut la început *lumina* pentru că aceasta, asociată *focului*, este elementul constitutiv al creației, „căci după cum pietrele de mozaic nu scilipesc când stau ascunse în întuneric, cu toate că au putere lucitoare, având darul de a străluci în chip natural, în schimb când se ivesc laolaltă parcă ar produce foc, așa ies scânteile din ele și abia atunci se vede adevărata lor strălucire, tot așa zăceau oarbe și întunecate toate, înainte de a se fi arătat la lumină, ființa lor cea limpede și strălucitoare³³”.

Autorul consideră că lumea este alcătuită din patru elemente: foc, aer, pământ și apă, elemente care se susțin reciproc și care întretin și dezvoltă viața, fiind încă de la zidire „bune foarte”: „toate se susțin una pe alta ca și cum aici pe pământ toate ar fi dirijate de o mișcare neîncetată care le schimbă una pe alta [...]. Căci nimic din ceea ce există nu rămâne în starea de acum, ci își păstrează firea amestecată de acum cu altceva³⁴. Cel care susține acest amestec este însuși Dumnezeu, Cauză a toate, Care sădește în firea fiecărui element o rațiune conducătoare și activă, dar în același timp supusă.

Analiza Sfântului Grigorie, mai puțin poetică și mai mult contemplativă, se apropie mult de o reformulare a ideii despre lume. El nu rămâne la aspectul ei exterior, ci o definește prin ceea ce nu se vede cu ochii trupești, ci cu ochii minții.

Observăm, deci, cum afirmațiile și comentariile Sfântului Părinte se pot completa și întregi reciproc. Am ales, într-un fel de viziune comparativă, pe Sfântul Ioan Gură de Aur și pe Sfântul Grigorie de Nyssa, nu pentru a menționa ceea ce îi distinge, ci pentru că un alt Scriitor Bisericesc, Sfântul Vasile cel Mare, reunește în mare parte, deși sunt contemporani, moduri de expunere ale scriitorilor menționați, dar într-o viziune proprie și originală.

²⁹ *Ibidem*, p. 102.

³⁰ *Ibidem*, p. 97.

³¹ Prof. Dr. Vasile Răducă, *Antropologia Sfântului Grigorie de Nyssa*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1996, p. 37.

³² *Ibidem*, p. 41.

³³ *Ibidem*, p. 98.

³⁴ *Ibidem*, p. 118.

Pedagogia divină – fundamentul creației în opera Sfântului Vasile cel Mare

Sfântul Vasile cel Mare, deși a trăit puțin (330-379), s-a impus în Istoria Bisericii Universale atât prin modul său de viață ca practicant al credinței creștine, cât și prin operă – dialog cu cei pe care îi conduce spre mântuire. Astfel, scrierile *dogmatice* (*Contra lui Eunomiu*, *Despre Sfântul Duh*) au ca scop combaterea părerilor eretice despre „nenașterea” lui Dumnezeu sau afirmarea rolului Sfântului Duh, Care este, ca și Tatăl și Fiul, Persoană a Sfintei Treimi, scrierile *ascetice* (*Învățăturile Morale*, *Regulile mari*, *Regulile mici*, *Despre credință*) conțin sfaturi adresate tuturor creștinilor, Omiliile și cuvântările (*Omiliile la Hexaemeron*, *Omiliile la Psalmi*, *Către tineri*, *Contra bogaților*) au ca subiect explicarea zilelor creației sau dau diferite sfaturi tinerilor și celor bogați precum și abordări dogmatice sau pedagogice. În ceea ce privește scrierile liturgice, canonice și epistolare acestea au un conținut variat, în funcție de subiect.

Doctrina Sfântului Vasile este orientată spre cunoașterea lui Dumnezeu, spre exprimarea ființei lui Dumnezeu – Pr. Prof. Ioan G. Coman, afirmând, în această privință, că Sfântul Vasile „e cel dintâi care întrebuițează numai formula cu o singură ființă – trei ipostaze”³⁵, definind prin „ipostas” o persoană cu însușiri proprii.

Activitatea și predica Sfântului Vasile au fost într-un dialog permanent cu filosofia și cultura antică pe care nu le-a anulat, ci „pătruns în mod egal de cele două culturi, creștină și profană, și familiarizat fiind cu scrisul lui Platon și al filozofilor stoici, el îi folosește pe aceștia în chip minunat pentru scopurile învățăturilor creștine”³⁶. Astfel, cum în antichitatea creștină coexistau atitudini diferite față de cultura profană, una rigoristă care „interzicea creștinilor apropierea de filozofia, poezia și literatura profană”³⁷ și una „mai îngăduitoare”, care socotea „că tot ce e bun din filosofia greacă și din cultura umană precreștină, a fost împărtășit lumii pe calea revelației naturale”³⁸, Sfântul Vasile a știut să își conformeze talentul oratoric și să-l orienteze astfel ca dificultățile să fie depășite, „continuând să facă din biserică și din creștinism o lume nouă, care avea să dureze milenii”³⁹. O aplicație în acest sens este chiar *Hexaemeronul* care, construit pe intenția de a comenta zilele creației, mai conține și influențe din Platon, Aristotel (*Istoria animalelor*, *Metafizică*), Plotin (*Enneade*), Plutarh, folosind alături de autori creștini (Origen, Teofil) și pe Filon, autor profan.

³⁵ Pr. Prof. Dr. Ioan G. Coman, *Patrologie*, p. 113.

³⁶ Pr. Cicerone Iordăchescu, *Istoria vechii literaturi creștine*, vol. I, Editura Moldova, 1935, p. 145.

³⁷ *Ibidem*, p. 294.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ Pr. Prof. I.G. Coman, *Personalitatea Sf. Vasile cel Mare. Profil istoric și spiritual*, în *Închinare la 1600 ani de la săvârșirea sa*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1980, p. 24 (se va folosi sigla: I.G. Coman, *Personalitatea Sf. Vasile*).

În ceea ce privește încadrarea în școlile timpului, Sfântul Vasile a frecventat mai întâi pe cele din Cezarea Capadociei, unde a studiat retorica, gramatica, filosofia, astronomia, geometria, medicina. Interesul lui însă pentru formarea intelectuală nu s-a oprit aici, frecventând mai târziu școlile din Constantinopol, Atena și, „fiind un mare admirator al lui Origen, poate fi încadrat în școala alexandrină, deși nu-și însușise metoda alegorică”⁴⁰.

Gândirea teologică pe care și-a format-o Sfântul Vasile nu poate fi adaptată unei sistematizări abstracte. El a scris și a vorbit în funcție de context, de nevoile misionare, precum și de nivelul cultural al celor cărora li se adresa: „Întemeiată pe Sf. Scripturi și pe elemente tradiționale, teologia vasiliană e, în cea mai mare parte, o creație proprie, o mișcare continuă care duce la Dumnezeu prin ascensiuni succesive”⁴¹.

Revelația lui Dumnezeu în creație devine un scop în sine în operele unor scriitori bisericești. Ei nu și-au propus însă ca analizând lumea să tragă concluzii despre Cel care a creat-o, ci despre frumusețea lui Dumnezeu „pentru ca mintea omului să se poată ridica până la această frumusețe”⁴², exteriorizarea lui Dumnezeu Însuși. Lumea nu va mai fi văzută astfel, ca fiind imperfectă, cum afirmă budismul, religiile orientale, și nici ca un rău în sine, ci prin orientarea structurii ei prin ordinea ontologică să fie privită și primită ca dar pentru că „cel ce prețuiește darul, îl prețuiește nesfârșit mai mult pe Dăruitor, ca persoană iubitoare și iubirea Lui”⁴³.

Cum a prețuit Sfântul Vasile darul pe care lumea l-a primit de la Dumnezeu, se va reflecta în cele 9 *Omilii la Hexaemeron* din care nu va rezulta o simplă exegeză, ci autorul va face dovada unei ample culturi din toate domeniile: zoologie, astronomie, nu pentru a impresiona cititorul, ci pentru că atunci se afirmau diverse erezii cu privire la crearea lumii. Astfel, „pe lângă explicarea fenomenelor legate de zilele creației biblice, bazată pe știința și filosofia antică, predicatorul combate rătăcirile astrologice, apărând libertatea și responsabilitatea umană”⁴⁴. Însă acest demers nu este lipsit de poezie. El descrie natura până în cele mai profunde detalii, atât cât i-au permis informațiile să aplice concret frumosul din lume rămânând mereu de nedeslușit în totalitate, pentru că este un mister. Această descriere, deși se bazează uneori pe informații date de știință, „se ridică de la frumusețile pieritoare ale lumii vizibile la frumusețile lumii eterne și ascunse nouă”, după cum afirma într-un studiu I. Mateescu. Lumea este și devine astfel, ca și glas al lui Dumnezeu care cheamă mereu la mântuire, cale spre cer. Creația nu poate rămâne doar un obiect de studiu, ci trebuie să ne înalțe spre Cel care a creat-o. În această

⁴⁰ Pr. Prof. C. Cornițescu, *Sfântul Vasile cel Mare, interpret al Sfintei Scripturi*, în *Sfântul Vasile cel Mare. Închinare la 1600 ani de la săvârșirea sa*, p. 309.

⁴¹ Pr. Prof. I.G. Coman, *Personalitatea Sf. Vasile*, p. 40.

⁴² Pr. Prof. I.G. Coman, *Probleme de filosofie*, p. 39.

⁴³ Pr. Prof. D. Stăniloae, *Creația ca dar și Tainele Bisericii*, în „Ortodoxia”, an XXVIII/1976, nr. 1, p. 11.

⁴⁴ Pr. Gheorghe I. Drăgulin, *Sfântul Vasile cel Mare și școala alexandrină*, în „Mitropolia Olteniei”, an XXXI/1979, nr. 1-3, pp. 87-96, p. 94.

privință, fiecare are sădit în suflet un mod aparte de a vorbi despre această înălțare. Și, deși Sfântul Vasile a fost numit „mai puțin poet” decât Sfântul Grigorie de Nazianz, „limbajul omiliilor sale este îndestulat cu frumuseți literare și cu înălțimi de gând, savant și împodobit și în care se găsesc o noblete și o eleganță clasică”⁴⁵.

Opera Sfântului Vasile are, deci, un conținut complex, variat și greu de sistematizat, afirmație pe care o va susține însuși conținutul Hexaameronului care, dincolo de varietatea informațiilor, este expus într-un stil propriu, dar și concis, ca rod al activității și al gândirii Sfântului Vasile: „Disponând de o profundă cultură filozofică și de o adâncă cunoaștere a Sfintei Scripturi, Sfântul Vasile este un om de doctrină: gândirea lui curată, precisă, conduce o întreagă generație”⁴⁶. Scopul acestei lucrări, ce face parte din activitatea pedagogică a Sfântului Vasile (în acest caz combătând ereziile prin greșelile pe care ei înșiși le afirmă) va reflecta pedagogia lui Dumnezeu în creație, care a rânduit totul într-o anumită succesiune și pentru un anumit folos.

Originea și sensul vieții expuse în *Hexaameron*. Abordare dintr-o perspectivă pedagogică

În spațiul literaturii patristice, *Hexaameronul* Sfântului Vasile cel Mare este o mărturie a interesului pentru cunoaștere. Astfel, lumea, intermediar între dialogul dintre Dumnezeu și om, devine în cazul Sfântului Vasile un subiect de analiză în care se reflectă atât meticulozitatea cercetătorului, cât și intenția de a transpune pe cel care ascultă sau citește omiliile la Hexaameron într-o stare de contemplație a înțelepciunii și a ordinii lui Dumnezeu prezent în creație. Exegeza pe care o face zilelor creației, construită pe sensul literal și nu pe cel alegoric, cum au procedat Origen sau Filon, este însoțită de descrieri până în cele mai detaliate amănunte, fapt care demonstrează profilul excepțional al Sfântului Vasile. Lucrarea este concepută sub forma unui dialog între cultura profană, din care va alege ceea ce este util, și creștinism. Dacă în comentarii se vor regăsi elemente din surse creștine, precum *Omiliile la Facere* ale lui Origen sau comentarii la *Facere* ale Sfântului Teofil, nu vor lipsi nici influența neoplatonismului relevată prin folosirea unor pasaje din *Eneadele* lui Plotin, din care împrumută concepția despre frumos, despre sufletele animalelor, nici considerațiile stoice asupra predominanței focului în univers, nici procedeele sofisticate: descrierea și narațiunea.

Obiectul exegezei, natura, este mărturie a prezenței și a lucrării lui Dumnezeu, este „o oglindă în care se reflectă, pe de o parte măreția lui Dumnezeu, iar pe de altă parte îndatoririle omului”⁴⁷. Lumea este o revărsare a iubirii lui

⁴⁵ Magistrand Simon S. Caplat, *Unele aspecte omiletice în cuvântări morale și panegirice la Sf. Vasile cel Mare*, în „Studii Teologice”, an XVII/1965, nr. 7-8, p. 462.

⁴⁶ Magistrand Vasile Prescure, *Personalitatea morală a Sfântului*, „Studii Teologice”, an XIV/1962, nr. 5-6, p. 287.

⁴⁷ Pr. Magistrand Gheorghe A. Nicolae, *Aspecte din natură și viață în Comentariul la Psalmii al Sfântului Vasile cel Mare*, în „Studii Teologice”, an XIV/1965, nr. 5-6, p. 325.

Dumnezeu, însă această iubire cheamă spre comuniune cu Cel care a făcut „cerul și ordinea din el”, cum spune Sfântul Vasile. El „folosește” natura și „o face” să grăiască despre înțelepciunea lui Dumnezeu, cum spunea Vasile Coman, iar această „folosire” a ordinii și desăvârșirii creației reliefează pedagogia pe care a inițiat-o Dumnezeu prin creație: „Dacă te uiți la cer, la pământ, spune psalmistul, și la ordinea din el, cerul îți este conducător credinței; arată în el însuși pe Meșterul care l-a făcut. Dacă te uiți la frumusețile de pe pământ, iarăși și prin ele îți se mărește credința în Dumnezeu. Că n-am crezut în Dumnezeu văzându-L cu ochi trupești, ci prin puterea minții Îl vedem pe Cel nevăzut dintre cele văzute”⁴⁸.

Înainte de a comenta textul propriu-zis al Genezei, Sfântul Vasile vorbește despre autor – Moise – „acel bărbat vestit, despre care Scriptura a dat mărturie că era plăcut lui Dumnezeu”⁴⁹ și care avea din fire „dragostea de adevăr”, luptând împotriva celor răi cu prețul vieții.

Exegeza Facerii începe cu primul verset: „Întru început a făcut Dumnezeu cerul și pământul” (Fac. 1, 1), cuvinte care „luminează mintea”, mai ales că atunci când Sfântul Vasile ținea această cuvântare despre „început” se afirmă diferite păreri ale filosofilor despre origini materiale ale lumii, precum și despre nonsensul ei: „necredința în Dumnezeu care locuia în ei i-a înșelat și au spus că universul este fără cârmuire și fără rânduire și că este purtat la întâmplare”⁵⁰. Contrar acestor păreri, Sfântul Vasile afirmă crearea lumii prin „exprimarea voinței” lui Dumnezeu, iar verbul „a făcut” (folosit doar de trei ori în relatarea actului creației), pe care Dumnezeu l-a grăit prin gura lui Moise, este enunțat și printr-o perspectivă pedagogică „ca să arate că ceea ce a făcut este o foarte mică parte din puterea creatoare a lui Dumnezeu”⁵¹, să nu-L creadă mărginit, pentru că puterea Lui este „nesfârșită”. Acest verb *bara* (a face) este folosit în limba ebraică pentru a se exprima crearea lumii din „nimic” material, ci doar prin rostirea Cuvântului Său. Un alt sens pedagogic ce se poate da acestui verb rezultă din folosirea lui în momente diferite ale creației ce rezumă „trei discontinuități esențiale care au apărut și s-au menținut în creație: crearea sistemului energie – materie, crearea vieții și crearea omului”⁵². Aceste „discontinuități” concentrează actul creației, remarcabil fiind în acest sens faptul că în ziua a patra este folosit verbul *asah* care, în traducere, înseamnă „a organiza” ceva existent⁵³.

Necesitatea afirmării unui „început” al lumii din „nimic” se impunea pentru a corecta afirmațiile filosofilor care considerau lumea coeternă cu Dumnezeu, atribuindu-I totodată stricăciunea lumii. Și pentru că Lui I Se atribuie „începutul”

⁴⁸ Sfântul Vasile cel Mare, *Tâlcuire duhovnicească la Psalmi*, traducere și note de Pr. Prof. Dumitru Fecioru, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2000, p. 110 (se va folosi sigla: Sfântul Vasile cel Mare, *Tâlcuire la Psalmi*).

⁴⁹ Idem, *Scrieri*, p. 71.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 73.

⁵¹ *Ibidem*.

⁵² Cf. Pr. Gheorghe Popa, *op. cit.*, p. 15.

⁵³ *Ibidem*.

lumii, acesta implică și sfârșitul ei, care este tot o manifestare a voinței și a puterii lui Dumnezeu: „Dacă facerea lumii a început în timp, nu te îndoi nici de sfârșitul ei”⁵⁴.

Timpul, „al cărui trecut a dispărut, al cărui viitor nu-i încă de față, iar prezentul fuge înainte de a-l cunoaște bine”⁵⁵, a fost creat o dată cu lumea, pentru ca lumea, văzând natura stricăcioasă a oamenilor, a animalelor, a plantelor, să urce cu gândul la Cel veșnic care a creat totul. Dumnezeu a lucrat în mod pedagogic în ordinea creației, sensul cuvântului *început* desemnând o „rațiune tehnică ce a condus împodobirea celor ce se văd”⁵⁶, iar în ce privește sensul lumii „aceasta n-a fost gândită în zadar nici în deșert, ci pentru un scop folositor și pentru marea trebuință pe care o aduce celor ce există pe pământ”⁵⁷.

Cele două margini ale lumii, cerul și pământul, cuprind în esența lor toate existențele universului. Astfel, dacă nu sunt precizate stihiiile: aerul, apa, focul, se datorează faptului că Dumnezeu le-a rânduit „în tot ce există”: pământul conține apă, aer și foc.

Vorbind despre natura cerului și a pământului, Sfântul Vasile îndeamnă să căutăm cele ce sunt „rânduite” de Dumnezeu pentru a-i da existența și nu să dobândim răspunsuri la întrebări precum „pe ce stă pământul” pentru că „în mâna lui Dumnezeu sunt marginile pământului” (Ps. 94, 4).

Omilia a doua – „Pământul era nevăzut și netocmit” (Facere 1, 2)

Continuând exegeza versetelor din Cartea Facerii, Sfântul Vasile începe a doua omilie plecând de la un posibil raport de inferioritate între cer, care dintru „început” a fost făcut desăvârșit, și pământ, care, după cum menționează Scriptura, era „nevăzut” și „netocmit”. Însă termenii reflectă din nou pedagogia lui Dumnezeu: pământul a fost tocmit desăvârșit însă Cuvântul nu-l chemase să odrăsească rodul său, pe care-l conținea în potență. În acest sens, ca și cerul care, cum spune Sfântul Vasile, nu-și primise podoaba (luminătorii), pământul era „netocmit”. În ce privește termenul „nevăzut”, acesta se explică prin faptul că Dumnezeu nu făcuse încă lumina. Paul Evdokimov, vorbind despre „pământul inform și gol”, îl numește „nimicul pozitiv gata să se convertească în existent”⁵⁸. Astfel, el nu primise „porunca germinării, nici frumusețea vieții, nici jocul de umbre și lumini”⁵⁹ ce va fi realizat de aștri.

Combătând pe cei care, în necredința lor, afirmau egalitatea dintre Dumnezeu și materia pe care a modelat-o, dar care exista înaintea Lui, Sfântul Vasile conclud

⁵⁴ Sfântul Vasile cel Mare, *Scrieri*, partea I, *Omilii la Hexaemeron, Omilii la Psalmi, Omilii și cuvântări*, introducere, note și indici de Pr. D. Fecioru, în colecția „Părinți și Scriitori Bisericești”, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1986 (se va folosi sigla: Sfântul Vasile cel Mare, *Scrieri*), p. 74.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 76.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 77.

⁵⁷ *Ibidem*.

⁵⁸ Paul Evdokimov, *Rugul aprins*, p. 34.

⁵⁹ Pr. Drd. Gheorghe Calciu Dumitreasa, *Crearea lumii expusă în Hexaemeronul Sfântului Vasile cel Mare*, în „Ortodoxia”, an XXVII/1975, nr. 4, p. 635.

afirmând din nou pedagogia lucrării lui Dumnezeu, „Care a rânduit cerului o natură potrivită cerului, iar formei pământului i-a dat o substanță proprie și trebuincioasă lui”⁶⁰ unind într-o „prietenie” nesfârșită, după chipul armoniei Sale, toate elementele întregii lumi.

Sfântul Vasile, pentru a invita la cercetare pe cei ce ascultă, deduce el însuși mai întâi de ce pământul era „nevăzut”. Logica din creație, ca semn al ordinii rânduite de Dumnezeu în lume, i-a dat un răspuns: dacă focul ar fi fost cel care acoperea pământul, atunci nu mai era „nevăzut” pentru că dă lumină, dacă aerul acoperea pământul, acesta devenea „văzut” pentru că aerul este transparent și diafan. Rămâne apa care nu fusese trimisă încă la locul său. Și pentru că nu fuseseră făcuți luminătorii, „întunericul de deasupra adâncului” nu se identifică cu nașterea răului, de natură potrivnică lui Dumnezeu, ci se justifică prin lipsa propriu-zisă a luminii „de la umbra corpului ceresc”.

Duhul lui Dumnezeu care „se purta” pe deasupra apei pregătea apele pentru nașterea vieții. Dacă până acum domnea întunericul, sintagma „Să fie lumină” „a pus capăt tristeții, a veselit lumea”⁶¹. Lumina, expresie a Luminii lui Dumnezeu în lume, este desăvârșită prin simplitatea esenței ei: „Sau poate că frumusețea luminii nu stă în părțile care o alcătuiesc, ci în mărturia pe care ea o dă ochilor noștri că e plăcută și nesupărătoare? E la fel ca și aurul; nu e frumos datorită simetriei părților lui, ci culorii lui”⁶².

Ziua și noaptea, denumiri corespunzătoare luminii și întunericului, „nu se datorau mișcării soarelui” pentru că acesta nu fusese creat, ci se arătau, succesiv, în funcție de revărsarea luminii create la început. Relatarea succesiunii zi-noapte dă înțeles zilei. Însă Sfânta Scriptură, cum consemnează Sfântul Vasile, nu le va numi astfel, ci „cu numele părții mai principale”: „Și s-a făcut seară și s-a făcut dimineață, zi una” (Facere 1, 5). Există o corespondență între seară și dimineață: „Dimineața” creației poartă în sine „amurgul”, seara. Dar și amurgul vestește, la rândul său, alți zori. [...] Ritmul „seară-dimineață” care marchează zilele creației semnifică mereu un sfârșit de lume și transfigurarea într-o alta nouă”⁶³. Cum seara anunță dimineața, și această lume a cărei dimensiune se măsoară în timp, anunță o lume „transfigurată”, veșnică. Și cum lumea a existat, în potență, din veșnicie, glasul lui Dumnezeu o recheamă spre comuniune conștientă cu El. În acest sens, Sfântul Vasile explică de ce Dumnezeu numește ziua întâi a creației „zi una”, arătând prin aceasta înrudirea ei cu veacul și unicitatea creației.

Omilia a treia: „Și a zis Dumnezeu: «să se facă țării în mijlocul apei și să se despartă apă de apă!»” (Facere 1, 6)

Înainte de a face exegeza acestui verset, Sfântul Vasile menționează un alt aspect al pedagogiei lui Dumnezeu în actul creației. Scriptura, Cuvânt al lui

⁶⁰ Sfântul Vasile, *Scrieri*, p. 86.

⁶¹ *Ibidem*, p. 93.

⁶² *Ibidem*, p. 94.

⁶³ Pr. C. Galeriu, *Jertfa și răscumpărare*, p. 59.

Dumnezeu, ar fi putut conține în continuare o serie de afirmații: „A făcut țaria”, „A făcut lumina”, însă se distinge Persoana Căreia Dumnezeu Îi poruncește și-I vorbește, fapt ce desemnează Sfatul Sfintei Treimi în vederea creației lumii, dar și pregătirea celor ce ascultă aceste cuvinte pentru primirea „ideii”, cum o numește Sfântul Vasile, Unul-Născut.

Combătând pe cei care negau posibilitățile unui al doilea cer, „țaria”, Sfântul Vasile dezvoltă un întreg discurs despre natura țariei „în stare să țină apa, care alunecă și se împrăștie ușor”⁶⁴ care nu este asemenea cu „apa înghețată”, cu o „piatră străvezie”.

Comentând „să se despartă apă de apă” (Facere 1, 6), Sfântul Vasile surprinde pedagogia lui Dumnezeu, afirmând că așa cum pământul, deși era susținut de apă, era susținut în centru de o „pricină”, aceeași „pricină” va face ca apa să rămână „imobilă” în jurul pământului, până când Dumnezeu îi va rândui folosul: „Focul este de neapărată trebuință universului. [...] Căci universul ar fi fost mutilat dacă i-ar fi lipsit unul din cele mai mari și mai însemnate elemente. Dar aceste două elemente – apa și focul – sunt potrivnice între ele, unul distruge pe celălalt. [...] Trebuia, dar, să nu fie luptă între ele, dar nici lipsa lor completă să fie pricină pentru pieirea universului. Dumnezeu, purtând grijă de univers, a rânduit ca apa să fie într-o cantitate atât de mare încât, deși mistuită de puterea focului, să se poată întinde până la marginile rânduite ei la facerea lumii”⁶⁵. În ce privește focul, acesta este necesar și pentru practicarea meseriilor „care întrețin viața”, dar și pentru a oferi căldură pomilor, vietăților.

Pentru a reliefa pedagogia lui Dumnezeu, Sfântul Vasile folosește orice element care i-ar putea indica purtarea Lui de grijă. Nimic din ce a fost creat, deși aparent dăunează sau mistuie – de exemplu focul – nu este inutil, ci, mai mult, sunt foarte necesare. Pentru argumentare, folosește datele științei pe care le aplică viziunii sale despre creație. Astfel, vorbind despre belșugul de izvoare, „însă-mântat” în adâncul pământului, autorul vorbește, ca urmărind pe hartă, puncte cardinale din care pornesc râuri ce se varsă la rândul lor în alte râuri, ca semn al înțelepciunii lui Dumnezeu, „Care a rânduit ca apa, vrăjmașa focului, să fie greu de nimicit”⁶⁶. Purtarea de grijă a lui Dumnezeu se reflectă prin existența apei în văzduh: „că se preface în nori locul cel de sus din ridicarea vaporilor pe care îi trimite în sus râurile, izvoarele, văile, lacurile și toate mările; dacă nu s-ar face asta, eterul le-ar cuprinde pe toate și le-ar arde”⁶⁷, prin faptul că nu lasă soarele să ardă lumea, „mută soarele din unele părți ale lumii în alte părți pentru ca nu cumva, rămânând deasupra aceluiași părți, să distrugă frumusețea lumii de prea multă căldură”⁶⁸.

După ce descrie o serie de fenomene ale naturii (condensarea vaporilor ce se prefac în ploaie, formarea zăpezii), Sfântul Vasile revine la sensul literal al

⁶⁴ Sfântul Vasile, *Scrieri*, p. 101.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 103.

⁶⁶ *Ibidem*, p. 104.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 105.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 106.

Scripturii, respingând cu vehemență interpretarea alegorică („Să înțelegem prin apă, apă”), ce făcea distincție între „apele cele de sus” care laudau pe Creatorul, și apele de jos, „mările” care, fiind „duhuri ale răutății”, „fac tulburare și revoltă”⁶⁹.

Afirmația Scripturii: „Și a văzut Dumnezeu că este frumos” (Facere 1, 8), menționată și după prima zi a creației, nu se referă, cum spune Sfântul Vasile, la mulțumirea pe care a avut-o Dumnezeu văzând cele create, ci afirmă *scopul* pentru care au fost create. Numește pe Dumnezeu „artist, Care laudă parte cu parte Operele Sale”⁷⁰, dar Care Se va bucura desăvârșit după ce va termina întreaga operă.

Omilia a patra: Despre adunarea apelor

Sfântul Vasile, reluând afirmațiile pe care le făcuse mai înainte, continuă expunerea ce corespunde firului urmat în Sfânta Scriptură, despre cum Dumnezeu a poruncit apelor să se adune într-o singură adunare. Această relatare despre adunarea apelor devine un nou prilej prin care se reliefează pedagogia lui Dumnezeu, Care a înzestrat apele să curgă fără ca izvorul să sece, așa cum Izvorul iubirii lui Dumnezeu este nesfârșit: „Cine este cel care împinge apa aceasta din sânul pământului? Cine o silește să meargă înainte? Ce fel sunt visteriile din care pornește? Care este locul spre care se grăbesc? Cum se face că izvoarele acestea nu încetează să curgă, iar locurile spre care se duc nu se umplu? [...] Datorită celui dintâi glas!”⁷¹. Porunca adunării apelor s-a dat „pentru ca apa, care este nestabilă, să nu se reverse în afara locurilor care au primit-o”⁷² și astfel să se inunde pământul. În ceea ce privește cuvintele „Să se adune apele într-o adunare și să se arate *uscatul*”, Dumnezeu a rostit anume, prin gura lui Moise, acest cuvânt, *uscat*, și nu *pământ*, pentru că pământul care era încă plin de apă nu avea o formă proprie. Și ca să nu se spună că soarele este pricina „uscării pământului”, Dumnezeu a „pregătit” această uscare înainte de facerea soarelui.

Armonia din creație este din nou evidențiată cu prilejul definirii „uscatului”. Deși stihiiile au însușiri și roluri proprii, ele conlucrează și mențin echilibrul în natură. Dar acestea, pentru că Dumnezeu, Care le ține pe toate, a sădit în fiecare element puterea de a răspunde nevoilor zidirii: „pământul, care este uscat și rece, se unește cu apa datorită înrudirii cu răceala, dar prin apă se unește și cu aerul; apa, așezată între cele două, cuprinde cu cele două elemente ale sale, ca prin două mâini, elementele înrudite: răceala pământului și umiditatea aerului; aerul, la rândul său, prin poziția sa de la mijloc, face pace prin elementele în luptă – între foc și apă – fiind unit cu apa prin umezeală, iar cu focul prin căldură”⁷³. Această comunicare de însușiri, permanentă în mod necesar, este o mărturie a prezenței lui Dumnezeu în creație, pe care o supraveghează și o conduce cu înțelepciune.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 108.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 109.

⁷¹ *Ibidem*, p. 112.

⁷² *Ibidem*, p. 116.

⁷³ *Ibidem*.

Starea originară imprimată în creație este valabilă până la sfârșitul lumii. Dumnezeu a creat o dată lumea și a sădit în ea puterea de a se susține, dar nu a părăsit-o cum afirmă deistii, ci lucrează tainic până sfârșitul veacului. A zidit în lume treptat, dar a înzestrat-o cu caractere specifice: „porunca divină a separării apei de uscat a dat celor două stări de agregare caracterele lor specifice până la sfârșitul lumii: pământului fermitate și stabilitate, iar apei fluiditate, coeziune și circuit continuu în natură”⁷⁴.

Observăm în actul creației un progres. Dacă „la început” Dumnezeu a făcut cerul și pământul ca două margini ale lumii între care este cuprinsă creația, pe parcurs acest spațiu va fi îmbogățit și înfrumusețat din porunca lui Dumnezeu Care a zidit lumea într-o anumită ordine, devenind expresie a frumosului, „consecință a armoniei culorilor, formelor, densităților și chiar a sunetelor”⁷⁵.

După ce a despărțit apa de uscat și după ce a rânduit locul apei, Dumnezeu a poruncit odrăslirea pământului: „Peste acest pământ gata de rodire, vine porunca divină care îl scoate din inerție, implantându-i pentru totdeauna principiul fertilității”⁷⁶.

Omilia a cincea: „Și a zis Dumnezeu: «Să răsără pământul iarbă verde, care să semene sămânță după fel și pom roditor, care să facă rod după fel, a cărui sămânță a lui să fie în el!»” (Facere 1, 11)

Sfântul Vasile consideră această poruncă adresată pământului ca fiind firească de vreme ce totul fusese pregătit. Amintește încă o dată de ce pământul a fost făcut înaintea luminătorilor, surprinzând intenția pedagogică a Creatorului: „Pentru că unii socotesc că soarele este cauza celor ce răsar din pământ, că adică prin atracția căldurii lui scoate la suprafața pământului puterea de germinare, care este în adâncul lui, de aceea Dumnezeu a dat pământului această podoabă înainte de facerea soarelui, ca să înceteze cei rătăciți să se mai închine soarelui, ca unuia care ar fi cauza vieții”⁷⁷.

Vorbind despre felurile plantelor și analizând modul în care acestea împodobesc pământul, Sfântul Vasile consideră necesar ca cel care vede aceste lucrări să se înalțe cu mintea la Dumnezeu: „Vreau să rămână în tine și mai puternică minunea creației, pentru că, oriunde te-ai găsi și lângă orice fel de plantă te-ai afla, să-ți aduci aminte cu tărie de Creator”⁷⁸. Această amintire de Dumnezeu se face și ori de câte ori privim plantele, de exemplu. Încercând să arate minunea zidirii lui Dumnezeu și folosind știința timpului, autorul descrie natura până în cele mai mici detalii, expunerea luând adesea forma unui mini-tratat de botanică. Așa cum a dezvoltat un întreg discurs despre locurile din care izvorăsc apele și cum a vorbit despre proprietățile lor fizice, la fel, acum, surprinzând pedagogia

⁷⁴ Pr. drd. Gheorghe Calciu Dumitreasa, *art. cit.*, p. 637.

⁷⁵ *Ibidem*.

⁷⁶ *Ibidem*.

⁷⁷ Sfântul Vasile cel Mare, *Scrieri*, p. 119.

⁷⁸ *Ibidem*, p. 121.

lui Dumnezeu, înfățișează cu măiestrie finețea lucrării: „Un singur fir de iarbă, o singură plantă sunt de ajuns să-ți faci mintea să contemple măiestria cu care s-au făcut toate! Cum este de pildă paiul de grâu încins cu noduri, ca și cum l-ar lega spre a putea suporta greutatea spicului, ca să nu cadă la pământ când este plin de rod! Ovăzul sălbatic are paiul gol, pentru că vârful nu-i cu nimic îngreunat, pe când paiul de grâu este întărit cu acele legături. Bobul de grâu este pus, apoi, într-o învelitoare, ca să nu fie cu ușurință răpit de păsările care mănâncă semințe”⁷⁹. În același sens, comentând expresia „după fel”, Sfântul Vasile aplică o serie de cunoștințe în descifrarea naturii: „Multe din plantele de pe pământ au puterea semintelor în tulpină sau în rădăcină. De pildă, trestia, după nașterea sa anuală, scoate din rădăcină un colțisor, care ține loc de sămânță pentru viitor. Așa și cu alte multe plante câte sunt răspândite pe pământ, au în rădăcini puterea de a lăsa urmași [...] sau este sămânță în plante sau au în ele o putere seminală”⁸⁰.

Într-un consens cu Filon din Alexandria, dar într-o abordare diferită, Sfântul Vasile vorbește și despre plante sau animale care par a fi vătămătoare: „Oare Dumnezeu nu trebuia să creeze taurul a cărui putere este atât de trebuincioasă vieții noastre, pentru că sângele de taur este otrăvitor, sau dacă l-a creat să-l fi făcut fără sânge?”⁸¹. Spre deosebire de Filon care, într-o interpretare alegorică, nu prevede nimic folositor în ceea ce pare nefolositor: „Nu vezi că pe unele plante Creatorul le-a făcut să poată fi cultivate, folositoare și vindecătoare și mântuitoare, iar pe altele le-a făcut să rămână sălbatice, vătămătoare și cauză de boli și de moarte? Vedem același lucru și printre animale”⁸², Sfântul Vasile afirmă rostul fiecărui element, pentru că Dumnezeu n-a creat nimic rău: „Nici una din ierburile făcute de Dumnezeu nu-i de prisos, nu-i nefolositoare: sau dau hrană uneia dintre necuvântătoare, sau sunt descoperite de știința medicală pentru vindecarea bolilor noastre. [...] Chiar aceste plante otrăvitoare ne sunt și nouă folositoare în unele ocazii. Cu mătrăguna doctorii vindecă insomniile, iar cu sucul de mac potolesc durerile cumplite ale trupurilor. Unii, cu cucuta au îndepărtat furia poftelor trupului, iar cu spânzul au vindecat boli învechite”⁸³. Așadar, iată cum lucrarea și pedagogia lui Dumnezeu vizează cele folositoare omului și prin cele ce-i par a fi nefolositoare.

Dumnezeu a creat în mod desăvârșit, după chipul iubirii Lui: „Și într-o clipită de vreme, pământul ca să păzească legile Creatorului, începând cu odrăslirea, a trecut plantele prin toate fazele lor de creștere și le-a adus îndată la desăvârșire. [...] Orice fel de iarbă și orice fel de verdeată, fie dintre păioase, fie dintre legume, umpleau atunci din belșug tot pământul”⁸⁴. Aceasta pentru ca să se arate puterea lui Dumnezeu precum și perfecțiunea naturii înainte de cădere.

⁷⁹ *Ibidem*, p. 122.

⁸⁰ *Ibidem*, p. 120.

⁸¹ *Ibidem*, pp. 122-123.

⁸² Philon din Alexandria, *Comentariu alegoric al Legilor Sfinte după Lucrarea de șase zile*, traducere, introducere și note de Zenaida Anamaria Luca, Editura Paideia, București, 2002, p. 99.

⁸³ Sfântul Vasile, *Scrieri*, p. 123.

⁸⁴ *Ibidem*, p. 124.

Comentând citatul: „Și pom roditor, care să facă rod, căruia sămânța lui în el după fel și asemănare pe pământ”, Sfântul Vasile va pune din nou în evidență înțelepciunea și purtarea de grijă a lui Dumnezeu: „toți, într-o clipită de vreme, au apărut, fiecare cu mirosul său propriu [...], fiecare cunoscut prin caracterul său propriu”⁸⁵. Va face o întreagă demonstrație despre felurile arborilor și despre semintele lor. „Câte feluri de arbori n-au răsărit atunci? Unii pentru fructe, alții pentru acoperitul caselor, alții pentru facerea corăbiilor, alții pentru foc”⁸⁶. Această felurime a arborilor este expresie a gândirii lui Dumnezeu despre frumusețea zidirii, care dacă ar fi reunite nu ar putea grăi cu adevărat despre Dumnezeu care este infinit.

Se poate stabili o corespondență între pedagogia divină din creație, natura care adună pe cele folositoare și pe cele ce par nefolositoare, și pedagogia pe care Dumnezeu o aplică în viața omului. Astfel, când omul nu este într-un contact direct cu Ziditorul, să privească zidirea care-l va povățui. De exemplu, cum spune Sfântul Vasile, când vede un păgân care s-a lepădat de Biserica lui Hristos că duce o viață castă și se străduiește să facă fapte bune, omul să ia seama la sine însuși și să se facă asemenea smochinului roditor dar, stând între cei sălbatici, să-și apere mai bine rodul.

Dumnezeu n-a uitat nici frunzele, nici fructele arborilor lucrând cu măiestrie negrăită: „prin rădăcină trag o singură apă, dar altfel hrănește rădăcina însăși, altfel coaja tulpinei, altfel lemnul și altfel inima copacului. Aceeași apă ajunge frunză și se împarte în ramurile mari și în crengute; face să crească fructele; lacrima plantei și sucii ei vin din aceeași cauză”⁸⁷. El a făcut ca aceeași apă să fie în unii pomi plăcută simțului, iar în alții să se „înăcrească”; aceeași umezeală din vița de vie să se îndulcească, iar în măslin să ajungă grasă. Toate acestea însă, trebuie să ne trimită cu gândul la Cel care le-a făcut, la Cel care poruncind „a săvârșit miile și miile de însușiri ale plantelor și ale arborilor mai iute decât un gând al nostru”⁸⁸.

Omilia a șasea: Despre facerea luminătorilor: „Și a zis Dumnezeu: «Să fie luminători pe țaria cerului, ca să se lumineze pe pământ, ca să se despartă ziua de noapte.»” (Facere 1, 14)

Dialogul dintre Dumnezeu și om, prin care pregătește lumea pentru odihna celui pe care-l va face după Chipul Său, continuă, după cum relatează Cartea Facerii, cu facerea luminătorilor. Rațiunea creării cerului și a pământului, rațiunea arătării uscatului și a rodirii pământului înainte de crearea luminătorilor este, din nou, un argument al pedagogiei divine: „Nu erau încă nici soarele, nici luna, ca să nu spună oamenii că soarele este cauza și tatăl luminii și nici ca cei care nu-L cunosc pe Dumnezeu să-l socotească creator al celor răsărite din pământ”⁸⁹. Se

⁸⁵ *Ibidem*, p. 125.

⁸⁶ *Ibidem*, p. 126.

⁸⁷ *Ibidem*, p. 128.

⁸⁸ *Ibidem*, p. 130.

⁸⁹ *Ibidem*, p. 133.

impune însă o distincție între „lumină”, care a fost creată „la început” și care a făcut posibilă deslușirea frumuseții creației, pentru că altfel totul ar fi rămas umbrit în „întuneric”, și luminătorii din ziua a patra, care sunt „cei care *conțin lumina*”⁹⁰ și nu lumina însăși pentru că, „atunci, la început, s-a adus la existență natura luminii, acum, corpul acesta ceresc a fost făcut ca să fie vehicul al acelei lumini prim-născute”⁹¹.

Intenția de a justifica puterea lui Dumnezeu care face posibil separarea luminii de luminători aducându-le pe rând în ordinea creației, se concretizează într-o serie de afirmații care, dincolo de exegeză, dovedesc nivelul cunoștințelor științifice expus într-un mini-tratat de astronomie. „Când luna descrește și se împuținează, nu se mistuie tot corpul ei, ci avem iluzia de creștere și de micșorare, pentru că lumina care stă în jurul ei se îndepărtează și se apropie iarăși. Să nu-mi spui mie că lumina lunii este de împrumut, că lumina ei se micșorează când se apropie de soare și că iarăși crește când se depărtează”⁹². Așa cum la început Dumnezeu a despărțit lumina de întuneric pentru că nu era posibil să coexiste, și acum soarele și luna au fost rânduite să măsoare ziua și noaptea: „Când răsare soarele, luna, la vreme de lună plină, se coboară și dispare, iar la apusul soarelui apare iarăși la răsărit”⁹³.

Însă rolul lor, cum analizează mai departe Sfântul Vasile, este mult mai complex, ei nefiind rânduiți doar pentru a măsura ziua și noaptea, ci „datorită lor poți afla multe despre ploile cele mari, multe despre secetă și mișcarea vânturilor, care suflă în unele locuri sau peste tot, care suflă cu putere sau potolii”⁹⁴. Luminătorii sunt necesari vieții omenesti pentru că dau diferite indicii: corăbierul rămâne în port dacă vede „mai dinainte primejdia vânturilor”, călătorul se informează, datorită văzduhului, despre schimbarea vremii ce i-ar putea produce necazuri amânând, astfel, plecarea; plugarii „află” de la aceste semne „care este timpul bun de lucru”.

Cu privire la aceste semne, combătând pe cei care apără horoscopul, Sfântul Vasile dezvoltă prin informații un mini-tratat de astrologie. El nu respinge pur și simplu afirmațiile astrologilor, ci, nefiind cunoscător în acest domeniu, deconstruiește argumentele lor. De exemplu, vorbind despre efortul pe care-l depun moașa și haldeul pentru a afla „clipa” și poziția stelelor, planetelor când s-a născut un copil, Sfântul Vasile afirmă: „Deci dacă este cu neputință să cunoști exact clipa în care s-a născut copilul, iar cea mai mică greșeală a stricat totul, se face de răs și cei care se ocupă cu această știință, care nu e știință, dar și cei care se uită cu uimire la ei ca la unii care ar putea să le cunoască destinul lor”⁹⁵. Astfel, autorul nu doar ia în răs predicțiile astrologilor care atribuie oamenilor însușiri ale animalelor, ci și mustră logica acestora de a defini cerul ca fiind dependent de

⁹⁰ Sfântul Ioan Damaschin, *op. cit.*, p. 55.

⁹¹ Sfântul Vasile, *Scrieri*, p. 133.

⁹² *Ibidem*, pp. 134-135.

⁹³ *Ibidem*, p. 135.

⁹⁴ *Ibidem*, p. 136.

⁹⁵ *Ibidem*, p. 138.

dobitoare. Însă rătăcirea lor nu se oprește aici. Întrucât firea omului este determinată de „privirea” unei planete, bună sau rea, de care a avut parte la naștere, ei, în necredința lor, atribuie Creatorului natura răutății stelelor.

Aceste afirmații despre astrologia și „știința” pe care o practică vin în contrast cu pedagogia lui Dumnezeu, care a rânduit prin „semne” diferite foloase vieții omului. Explicând, mai departe, adjectivul „mari”, Sfântul Vasile pune în evidență purtarea de grijă a lui Dumnezeu față de întreg universul. „Nu sunt mari pentru că sunt mai mari decât stelele mai mici, ci pentru că lumina revărsată de ei se întinde pe atât de mare suprafață, încât e îndestulătoare să lumineze și cerul și văzduhul, împreună cu tot pământul și marea”⁹⁶. Acești luminători care ocupă în discursul Sfântului Vasile un loc important, fiind analizați în diferite raporturi cu creația, cu lumea, cu omul, nu sunt decât „slabe imagini” ale Celui care le-a creat. Astfel, toate datele științifice pe care le deținea la acea vreme despre stele, planete și nu numai, nu pot da decât o imagine palidă despre armonia frumuseții creației sădite de Dumnezeu, pentru că: „creațiunea însăși, este un abis, un adânc fără fund pentru cunoașterea noastră prin rațiunile și energiile tuturor componentelor ei, până la micimi la care nu putea ajunge; și prin combinarea într-un fel identică, în alt fel mereu nouă a lor, datorită și intervențiilor umane sau folosirii lor mereu noi de oameni. Cine poate ști câte energii se mai ascund în cosmos, ale cărui margini și a cărui complexitate nu le putem cunoaște și nu le cunoaște omul niciodată? Numai Dumnezeu le cunoaște mărginirea pentru că numai El le cunoaște în întregime”⁹⁷. Acest „abis” despre care vorbește Pr. Stăniloae este o confirmare a tainei cu care Dumnezeu a zidit lumea, taină a prezenței Lui în creație – izvor nesfârșit al iubirii revărsate în lume, pentru om.

Omilia a șaptea: Despre târâtoare: „Și a zis Dumnezeu: «Să scoată apele târâtoare cu suflele vii după fel și păsări zburătoare sub țaria cerului după fel!»” (Facere 1, 20)

După facerea luminătorilor, Dumnezeu a poruncit apelor să „rodească” po-doaba lor, glas prin care „nespusa și marea putere a lui Dumnezeu a arătat vii, lucrătoare și mișcătoare tot felul de viețuitoare ale apelor”⁹⁸. Glasul, expresie și concretizare a voinței și a puterii lui Dumnezeu, a adus la existență cele dintâi „ființe vii” al căror specific, dacă ar fi să fie cercetat cu de-amănuntul, ar echivala cu a numără „valurile mării”.

Discursul despre viețuitoarele apei este o nouă situație în care se reflectă măsura instruirii Sfântului Vasile cu privire la specificul peștilor, al mamiferelor:

⁹⁶ *Ibidem*, pp. 142-143.

⁹⁷ Nota 345 a Pr. Prof. D. Stăniloae la Sf. Simeon Noul Teolog, *Imnele iubirii dumnezeiești, Imnul 21*, în volumul Pr. Prof. Acad. Dr. Dumitru Stăniloae, *Studii de Teologie Dogmatică Ortodoxă*, Editura Mitropolia Olteniei, Craiova, 1991, p. 450 apud Pr. Conf. Dr. Ioan C. Teșu, *Lumea, rugăciunea și asceza în teologia Părintelui Stăniloae*, Editura Trinitas, Iași, 2003, p. 15.

⁹⁸ Sfântul Vasile, *Scrieri*, p. 147.

„Alte specii aparțin acele vietuitoare despre care spunem că au carapace, de pildă: scoicile, scoicile cu două valve, scoicile marine în spirală, stridiile și alte nenumărate vietăți cu carapace. Pe lângă acestea, altă specie, de care spunem că au cochilia moale: racii, creveții și cele asemănătoare acestora [...]. Iar între acestea sunt nenumărate deosebiri: balauri, țipari care trăiesc în mîlul râurilor și lacurilor”⁹⁹. Acesta este însă un mic fragment dintr-o teorie dezvoltată pe seama cunoștințelor despre vietuitoarele din apă care identifică, la un moment dat, pedagogia divină ce se reflectă în specificul acestor vietuitoare. De exemplu, dacă boul sau oaia sunt „înarmați” cu „jumătate de dinți”, peștii au dinții foarte ascuțiți „ca să nu se strecoare afară hrana în timpul mestecatului”¹⁰⁰. Pe de altă parte, lucrarea lui Dumnezeu se descoperă și prin ordinea din ape: „Cum se face că fiecare neam de pești, după ce i s-a dat locul lui propriu, nu intră peste alte neamuri, ci locuiește în propriile lui hotare? Peștii n-au geometrie ca să le împartă locuințele; nu sunt împrejmuți cu ziduri; nu sunt hotărnicii cu pietre de hotar, ci singuri și-au luat locul care îi este de folos fiecăruia [...] o lege a naturii distribuie în chip egal și drept locuința de care are nevoie fiecare neam de pește”¹⁰¹.

Așa cum, făcând luminătorii, Dumnezeu a sădit „semne” care să poată informa pe om în diferite situații, și în atitudinea animalelor sau a unora dintre ele sunt evidente aceste „semne”. De exemplu, „când ariciul de mare prevede o turburare a vânturilor, se vîră sub o piatră mare, se agață de ea, ca de o ancoră, și este ținut de piatră, ca să nu fie târât cu ușurință de valuri”¹⁰², urmă a înțelepciunii lui Dumnezeu.

Omilia a opta: Despre cele zburătoare și despre cele din apă: „Și a zis Dumnezeu: «Să scoată pămîntul suflet viu după el, cu patru picioare, târătoare și fiare după fel!»” (Facere 1, 24)

Cuvîntul Sfîntului Vasile se orientează acum, conform celor relatate în Sfînta Scriptură, spre pămînt care este chemat să „scoată” din el sufletul „dat” prin poruncă. În ce privește noțiunea de „suflet” (ce se distinge de sufletul omului care este făcut după chipul lui Dumnezeu), acesta este alcătuit din sânge, care, când se încheagă devine carne, iar acesta când se strică devine pămînt. Acest demers se face pentru a dovedi că „pămîntul este sufletul animalelor”.

Pentru că în cuvîntul său Sfîntul Vasile a uitat să vorbească despre păsări, intercalează în această omilie informațiile despre zburătoare, relatează ce evidențiază treptat pedagogia lui Dumnezeu: „Deși se înrudesc cu înotătoarele, păsărilor răpitoare li s-a dăruit pentru vînat ascuțișul unghiilor, iar celorlalte slujirea de picioare pentru procurarea hranei și pentru celelalte nevoi ale vieții”¹⁰³. Frumusețea gândirii și înțelepciunea lui Dumnezeu se reflectă și în multele deosebiri ce

⁹⁹ *Ibidem*, p. 149.

¹⁰⁰ *Ibidem*, p. 150.

¹⁰¹ *Ibidem*, p. 151.

¹⁰² *Ibidem*, p. 154.

¹⁰³ *Ibidem*, p. 160.

se pot distinge între păsări, cu privire la mărimi, forme, culori: „Sunt păsări cărorora le place să stea pe lângă oameni și să locuiască împreună cu noi. Alte păsări trăiesc în munți, iar altele iubesc pustia. [...] Unele păsări sunt vorbărețe și limbute, altele tăcute, unele sunt cântărețe și mult glăsuitoare, altele, străine de muze, nu cântă; altele emit același glas, într-un singur fel, neschimbat”¹⁰⁴.

Aceste nenumărate detalii despre viața păsărilor, expuse cu o nesfârșită admirație, sunt consecința unei ordini sădite în lume cu o înțelepciune desăvârșită, concretizată în „diversitatea lumii vii, într-o structură în care nimic nu lipsește și nimic nu este în plus, într-un echilibru minunat ce invită la admirație și recunoștință față de Dumnezeu”¹⁰⁵.

Unele viețuitoare, după cum a rânduit Dumnezeu, pot fi luate drept model de către om. Deși nu au rațiune, acționează, în mod corect, în diferite situații: albinele ascultă de regină ca de un conducător desăvârșit, șirul de cocori urmează pe cel care-i conduce, berzele acoperă cu pene pe tatăl lor, când acesta, bătrân fiind, nu mai are pene, rândunica își construiește cuib din paie și „lut”, pe care-l face din apă și nisip. Toate aceste elemente, relatate de Sfântul Vasile nu sunt doar aspecte ale unor observații biologice, ci sunt semne ale prezenței lui Dumnezeu în creație, căreia îi poartă de grijă, dându-i cele de folos. Fiecare specie de animale sau de zburătoare are specificul ei pe care îl ajută să-și desfășoare viața. Astfel, vietățile care iubesc apa au tâlpile picioarelor „late și legate cu o piele” ca să poată înota, lebăda are gâtul mai lung decât picioarele pentru că își caută hrana „în adâncul apei”. Astfel, „Dumnezeul nostru n-a creat nimic de prisos și nici n-a lăsat vreo lipsă din cele de neapărată trebuință”¹⁰⁶.

Omilia a noua: Despre cele de pe uscat

Revenind la viețuitoarele de pe pământ, Sfântul Vasile, pentru a scoate în evidență înțelepciunea lui Dumnezeu și în acest aspect, menționează diferite trăsături, care, deși se constituie într-o diversitate impresionantă, sunt expresii ale unei Unități de gândire. De aceea, porunca pe care Dumnezeu a dat-o „a rămas statornică în pământ și nu încetează să stea în slujba Creatorului”¹⁰⁷. Glasul a chemat la existență multe și felurite animale care se deosebesc printr-o însușire deosebită: măgarul este leneș, calul este aprins spre desfrânare, lupul rămâne totdeauna sălbatic, vulpea este vicleană, cerbul este fricos, pantera este iute și cu mișcări repezi, ursul este leneș, viclean și ascuns.

În ce privește lucrarea lui Dumnezeu pe care o caracterizează prin intermediul animalelor pentru a folosi omului, Sfântul Vasile menționează alte câteva exemple de animale – de data aceasta – care prevestesc schimbarea vremii. Oaia înghite hrana cu lăcomie atunci când se apropie iarna, boii își schimbă „înfațișarea” și privesc mereu spre uși când simt că se apropie primăvara, ariciul își face două ieșiri în ascunzătoare, în funcție de cum suflă crivățul.

¹⁰⁴ *Ibidem*.

¹⁰⁵ Pr. Gheorghe Petraru, *op. cit.*, p. 77.

¹⁰⁶ Sfântul Vasile, *Scrieri*, p. 167.

¹⁰⁷ *Ibidem*, p. 171.

Pronia lui Dumnezeu este evidentă și dacă luăm aminte la rolul pe care-l au mădularile animalelor. Astfel, animalele care consumă carne au dinții ascuțiți, cele care sunt pe jumătate „înarmate” cu dinți au diferite depozite pentru hrană. Cămila are gâtul lung pentru ca să poată ajunge să mănânce iarbă, ursul, leul, tigru au gâtul scurt și vârât între umeri, pentru că se hrănesc cu carne, elefantul are trompă pentru că aceasta împlinește funcția gâtului. Dar aceste amănunte nu sunt decât un punct de plecare pentru a ne înălța gândul spre cel care le-a creat să se bucure întru slavă cu Dumnezeu Dăruitorul.

Toate aceste etape ale creației nu s-ar fi împlinit dacă nu ar fi avut ca finalitate crearea omului „sinteza superioară a creației și expresia Creatorului atot-înțelept și iubitor [...] „stăpânul” și „regele” naturii, „preotul” creației”¹⁰⁸. În acest sens al dialogului dintre creație și „preotul” creației, lumea își poate defini un sens. „Sensul lumii este acela de a deveni mijlocul prin intermediul căruia să se împlinească dialogul dintre Dumnezeu și om”¹⁰⁹. Astfel, Dumnezeu, autor al dialogului dintre creație și om-chemat să stăpânească creația, devine Subiect în dialogul cu omul care, stăpânind creația, se înalță spre Dumnezeu.

Creația este un *dar* din partea lui Dumnezeu, un *dar* dătător de bucurie pentru că ea conține, în potență, chipul desăvârșit al gândului lui Dumnezeu. Fiind un *dar*, trebuie primit cu aceeași iubire cu care a fost dăruit (iubire ce presupune moderație și responsabilitate), chiar dacă, situată în timp, devine trecătoare. „Noi nu ne putem găsi în raport cu Dumnezeu în afară de lume, ci prin lume, ca dar, și transparent, adică folosită cu moderație, cu iubire față de alții, o dată ce e un dar dat de Dumnezeu tuturor, cu răbdare pentru insuficiențele și moartea legată de ea, o dată ce nu e realitate ultimă, și cu recunoștință gândind la Dumnezeu ca la Dăruitorul lumii și al ființei noastre”¹¹⁰. Acest gând la Dumnezeu l-a avut Sfântul Vasile comentând zilele creației. Efortul lui nu s-a îndreptat spre stabilirea unui acord între date științifice și coordonate biblice, ci spre evidențierea relației dintre Dăruitor și creație ca dar, relație ce se desăvârșește prin iubirea, înțelepciunea și puterea Lui cu care au fost rânduite toate. Nimic nu este de prisos, cum spune Sfântul Vasile, nimic nu trebuie adăugat, ci poate fi exploatat pentru a înțelege și a cunoaște, câte puțin, măreția și lucrarea lui Dumnezeu. Nimic din creația omului nu înnoiește creația lui Dumnezeu, a Dăruitorului, ci doar se descoperă, în timp, nenumăratele fețe ale darului înfățișat sub diferite forme: „E un dar aerul, e un dar apa, e un dar pământul, care face să rodească toate felurile de plante folositoare nouă din semințele lor, în fiecare an. Sunt daruri animalele ce se înmulțesc mereu din sămânța lor pentru a răspunde trebuințelor noastre continue. [...] Sunt un dar soarele, luna și celelalte corpuri cerești. [...] Iar a vedea lumea ca un dar înseamnă a vedea pe Cel care a dăruit-o, a vedea înțelepciunea și

¹⁰⁸ Pr. Conf. Dr. Ioan Teșu, *Lumea, rugăciunea și asceza în teologia Părintelui Stăniloae*, Editura Trinitas, Iași, 2003, p. 31.

¹⁰⁹ *Ibidem*, p. 32.

¹¹⁰ Pr. Prof. D. Stăniloae, *Crucea și înnoirea creației în învățătura ortodoxă*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, LII/1976, nr. 7-8, p. 472.

iubirea Lui față de omul care poate fi conștient de această iubire”¹¹¹. Și cum fiecare element este un dar, întregul univers este un dar, deci întreg universul a fost creat desăvârșit, omul fiind cel care întreține sau analizează acest statut: „Dacă te uiți la cer, spune psalmistul, și la ordinea din el, cerul îți este conducător credinței; arată în el însuși pe Meșterul care l-a făcut. Dacă te uiți la frumusețile de pe pământ, iarăși și prin ele ți se mărește credința în Dumnezeu. Că n-am crezut în Dumnezeu văzându-L cu ochi trupești, ci prin puterea minții Îl vedem pe Cel nevăzut dintre cele văzute”¹¹².

Philon din Alexandria, deși argumenta creația mai mult pe criterii ale simbolurilor, admite el însuși desăvârșirea creației: „Astfel, intrând cineva în lume, ca într-o casă sau într-o cetate foarte mare și văzând cum cerul se învârtește, cuprinzând în sine toate planetele și toate stelele nerătăcitoare, aflate într-o mișcare neschimbată, mereu una și aceeași, într-o desăvârșită ordine și armonie care slujește întregului, și mai văzând apoi, așezat în locul din mijloc, Pământul și între Pământ și cer ploile și vânturile toate la vremea lor și împreună cu ele toate viețuitoarele pământului [...] văzându-le așadar, pe toate acestea, va cugeta în sine că n-ar fi fost create dacă n-ar fi existat un meșteșug desăvârșit prin care s-au făcut și că Dumnezeu a fost și este creatorul acestui univers”¹¹³. Astfel, Dăruitorul a creat desăvârșit, dar El nu încetează să lucreze, în mod tainic, în lume, prin prezența Duhului Sfânt.

Nu omul a fost creat pentru lume, ci zidirea a fost chemată să slujească omului într-un raport de responsabilitate și stăpânire corect asumată. Creația a fost o dată dăruită, omul este însă mereu chemat să valorifice darul cu care, prin liturghie, să-L mărească pe Creator.

¹¹¹ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Ierarhia darurilor și treptele rugăciunii*, în „Ortodoxia”, an XXXV/1983, nr. 3, p. 405.

¹¹² Sfântul Vasile cel Mare, *Tâlcuire la Psalmi*, p. 110.

¹¹³ Philon din Alexandria, *op. cit.*, p. 104.

The divine pedagogy into the work „Hexaemeron” of Saint Basil the Great

The author of the study „The divine pedagogy into the work «Hexaemeron» of Saint Basil the Great”, Lect. Dr. Carmen Bolocan, presents the theology of Saint Basil concerning cosmology and history. The world as cosmos and work of God expresses the mystery of divine love and the creation as an icon of love. All the diversity and beauty of the created world manifest the infinite beauty of the Most Holy Trinity. A thorough interpretation of divine pedagogy realized by Saint Basil is presented and also some new insights into the sense and origin of cosmos according to the revelation of Scriptures. Saint Basil not only reproduces the scriptural truths but, inspired by the Holy Spirit, goes through into the mystery of creation as a metaphor of love, meant to be united with God into His Kingdom.